
LESBRIEF

Het beleg van Steenwijk

Inleiding

Beluister het verhaal van Grietje en Klaas. Voer daarna een gesprek met de leerlingen aan de hand van de volgende informatie*:

450 jaar geleden, van 1568 tot 1648, woedde in Nederland de Tachtigjarige Oorlog. Prins Willem van Oranje kwam met zijn legers in opstand tegen de Spanjaarden. Op 18 oktober 1580 werd ook Steenwijk aangevallen door de Spaanse troepen. Het ging er hard aan toe. Maar liefst ruim 7000 Spaanse soldaten hebben de stad van nog geen 1000 inwoners omsingeld. Commandant Johan van de Kornput gaf niet op. Samen met de burgers van Steenwijk versperden ze de poorten met van alles wat ze maar te pakken konden krijgen. Ze hielden stand. Maar zwaar werd het wel. De stenen werden uit de straten van Steenwijk gehaald om de wal te verstevigen. Eten was er nog genoeg op dat moment, want de oogst was net binnen. Maar op 18 november schoten de Spanjaarden gloeiende kogels af op de Gasthuispoort. Hier begint het verhaal van Grietje en haar broer Klaas.

Als poort naar het noorden is Steenwijk al eeuwen van belang, ook nu voor de troepen van Prins Willem van Oranje en de Spanjaarden. De vestingstad wordt het decor van een bloedige strijd. Het lijkt een oneerlijk gevecht, want de Spanjaarden zijn met veel meer. Maar de commandant Johan van den Kornput houdt vol. Na vier maanden trekt de vijand zich terug. Steenwijk is dan de derde Nederlandse stad die wordt ontzet.

Maar wie is nou wie?

- **Koning Filips II van Spanje**
Hoofdrolspeeler. Erft wereldrijk van vader Karel V. Heerser over de Nederlanden. Deze koning wordt in ons volkslied, het Wilhelmus, bezongen.
- **Commandant Graaf van Rennenberg (George van Lalaing)**
Verrader. Stadhouder in het noorden van de Nederlanden. Heult met Filips. Loopt over naar de Spanjaarden en belegert Steenwijk.

- **Prins Willem van Oranje**
Leider van de opstand. Grondlegger van de nieuwe Nederlandse staat. Bijnamen: Prins van Oranje, Willem de Zwijger, Vader des Nederlands.
- **Commandant Johan van den Kornput**
Held. Krijgsman, kaartenmaker en strateeg. Vocht ooit zij aan zij met Graaf van Rennenberg, later aartsvijanden. Beroemd dankzij zijn verdediging van Steenwijk.

Hoe het begon

De Nederlanden vallen al lange tijd onder Spaans bewind. Als in 1556 de nieuwe Spaanse koning Filips II aantreedt, wordt het er niet beter op. Kettters die het katholieke geloof afwijzen vrezen voor hun leven. In 1566 breekt de Beeldenstorm los en worden katholieke eigendommen verwoest. Die actie leidt indirect tot de Tachtigjarige Oorlog. Filips wil het oproer neerslaan, maar ook de manschappen van Willem van Oranje staan paraat. Een zware tijd breekt aan.

Steenwijk heeft een sleutelrol voor de strijdende legers. Wie van zuid naar noord reist móet erlangs, want het omringende moerasgebied is onbegaanbaar. Tijdens de gevechten laten de legers een spoor van vernieling achter. Giethoorn wordt platgebrand, Scheerwolde verwoest en de kloosters Clarenberg (Vollenhove) en Sint Janskamp (Sint Jansklooster) in puin geschoten.

Bange tijden breken aan voor de bevolking tijdens het Beleg van Steenwijk. Het is een oneerlijke strijd. Van Rennenberg heeft meer dan 6000 soldaten en 1200 ruiters. Van den Kornput 600 militairen, 14 ruiters en 300 bewapende burgers. Gelukkig is Van den Kornput slim en gewiekst. Ook al is het Spaanse leger vele malen sterker en groter, onze held heeft andere troeven in handen. Hij houdt de moraal hoog en leidt de vijand om de tuin met bluff en strategische listen.

18 november 1580

De vijand vuurt een kogelregen af op de houten en rietgedekte huizen. Een ramp, want maar liefst 65 woningen gaan in vlammen op. Vrouwen en kinderen grijpen roodgloeiende kogels met natte lappen en gooien ze op straat. In totaal zijn er 263 'koude' kogels en 47 'hete' kogels afgevuurd. Een paar daarvan zijn te bezichtigen in het Stadsmuseum in Steenwijk.

Het is duidelijk dat iedereen die maar kon meehielp of vocht voor hun vrijheid. Zo ook Grietje en Klaas.

Kijkvraag

Wat zien de leerlingen allemaal op de illustratie? Herkennen ze de straat en het plein? De huizen? Het pand van De heren van de Rechter, het voormalige rechtsgebouw, is hier kleiner dan nu in het heden. Dat is geen rekenfout. In 1580 was het pand inderdaad smaller. Is het de leerlingen opgevallen? Zijn er op de illustratie ook veel details te zien?

Het eerste beleg in 1580

De stad is omsingeld door duizenden soldaten die zich 'verschansen' in militaire versterkingen (schansen) en tentenkampen. De schans van Onna is fors en op de Steenwijker Kamp is een tentenkamp groter dan Steenwijk zelf. Sporen zijn nog zichtbaar in het landschap. Ook zijn er kogels en geldstukken gevonden. Op 25 oktober 1580 is Aert van Groningen de held van de dag. Als de Spanjaarden de Gasthuispoort in brand schieten, pakt Aert een leren emmer en springt ermee in de gracht. Hij blust het vuur, terwijl de kogels om zijn oren vliegen. Aert blijft ongedeerd.

December 1580. De burgers hebben de poorten dicht gebouwd. Van den Kornput laat een weggetje aanleggen aan de buitenzijde van de gracht om ongezien uitvallen te doen. Met succes!

Over de Aa komt een brug waarover kaas, brood en buskruit de stad in worden gesmokkeld. En Van den Kornput maakt een klein vijfde poortje, het Prinsenpoortje, waar nu de bioscoop staat. Zo ontstaat er een verbinding met het bevrijdingsleger dat dichterbij komt (op de plek van het huidige woonzorgcentrum Nijenstede).

Op een mistige nieuwjaarsdag in 1581 klinkt er Hollands trompetgeschal. Mensen stormen de poorten uit, hun vrijheid tegemoet. Maar daar staat niet het bevrijdingsleger, maar de vijand. Het is een list! Net op tijd trekken de Steenwijkers zich terug.

1581 Bevrijd, maar niet voor lang... Na maanden vorst valt de dooi in. Het strijdtoneel wordt moerassig en onbegaanbaar voor de vijandelijke troepen. Van Rennenberg blaast de aftocht, in de nacht van 23 februari 1581. Als de stomverbaasde Steenwijkers wakker worden is het gevaar geweken.

De vreugde duurt niet lang. De pest eist vele honderden doden. En door het verraad van een Steenwijker valt de stad in 1652 alsnog in Spaanse handen. Dat beleg duurt tien jaar lang, maar dat is een ander verhaal...

Vraag

Weten de leerlingen de namen van de vier poorten van Steenwijk? Dus niet het geheime Prinsenpoortje maar de vier hoofdpoorten. In welk jaartal is de laatste poort afgebroken? Laat de leerlingen dit opzoeken op internet.

Loop met de leerlingen over de stadswal en kijk wat er nu nog te zien is.

Tekenopdracht 'kiek-in-de-pot'

Johan van den Kornput ontwerpt een zeven verdiepingen hoge uitkijktoren op wielen die ook in latere veldslagen wordt toegepast. Hierin kunnen soldaten gemakkelijk over de wallen in de stad kijken om het gevaar in te schatten. De toren wordt 'kiek-in-de-pot' genoemd. Deze torens zijn zo succesvol dat ze later op veel plekken worden gebruikt. Dan gaan ze door het leven als 'Kornputtorens'. Laat de leerlingen een 'kiek-in-de-pot' tekenen/ontwerpen.

Zoekopdracht

Laat de leerlingen de volgende wapens opzoeken op het internet:

- *Voetangels; daarvan zijn er honderden gesmeed, bijnaam kraaienpoot.*
- *Morgenster; een strijdknops met metalen punten.*
- *Gaffel; een soort hooivork met twee tanden.*
- *Hartsvanger; een kort en dik snijzwaard.*
- *Haakbus; een handvuurwapen met haak die de schutter ergens aan vastzet om de klap van het schot op te vangen.*
- *Dorsvlegel; landbouwgerei, maar met ijzeren punten een levensgevaarlijk wapen.*
- *Veldkeien; liggen in ruime voorraad klaar op de wallen, er wordt driftig mee gegooid.*
- *Strokransen; leuk als decoratie, maar eenmaal in pek gedoopt en vlam gevat zijn het dodelijke projectielen.*

Vrijheid

Wat weten de leerlingen van de vestingspelen die elk jaar worden gehouden? Is dat om de vrijheid van het Eerste Beleg te vieren? Of de vrijheid van het Tweede Beleg? Laat de leerlingen opzoeken op internet wanneer de Spanjaarden verslagen werden.

Schrijfpdracht

Laat de leerlingen een stukje schrijven over de heldendaad van Aert van Groningen. Dat mag van alles zijn: een dialoog van Aert en een ander persoon, een beleving vanuit Aert zelf of van iemand die het allemaal ziet gebeuren, hoe Aert het water inspringt en met een emmer het vuur blust terwijl de kogels om zijn oren vliegen. Beschrijf het zo spannend mogelijk. Denk aan de hitte van de kogels, de vlammen die aan de Gasthuispoort likken, het knetteren van brandend hout, het zware geluid van de kogels die inslaan, het geschreeuw van soldaten enzovoort. Laat de leerlingen hun stukje voorlezen.

Stadsmuseum Steenwijk

Wie van de leerlingen is weleens in het Stadsmuseum in Steenwijk geweest? Een gedeeltelijke expositie is daar te zien. Zo kun je onder andere de kogels daar bewonderen. De tentoonstelling is gemaakt naar aanleiding van het nationale herdenkingsjaar 1572 – Geboorte van Nederland en tot stand gekomen dankzij een samenwerking tussen Stadsmuseum Steenwijk, Historische Vereniging Steenwijk en Omgeving, Scutterie van Sint Clemens, de gemeente Steenwijkerland, Bercoop fonds.

Onder de downloadknop op de website vind je de kleurspeurplaat** van het Stadsmuseum met leuke doe- en speuropdrachten voor de leerlingen.

** Veel van deze tekst is overgenomen van de expositie die getoond werd in het Stadsmuseum. Een deel daarvan is nog te bewonderen. Met dank aan Hienke Alberts en Liesbeth Hermans.*

*** Tekstredactie lesmateriaal van de expositie in het Stadsmuseum: Jolanda de Kruyf.*